

A NEMZETKÖZI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG- ÉS MŰKINCSVÉDELEM TERRORIZMUS ÁLTALI FENYEGETETTSÉGE AZ ISZLÁM ÁLLAM PÉLDÁJÁN KERESZTÜL

Absztrakt

Dolgozatomban a nemzetközi kulturális örökségvédelem és a terrorizmus közötti összefüggéseket, valamint az ezekkel kapcsolatosan felmerülő egyes nemzetközi jogi kérdéseket vizsgáltam.

A közösségi médiából napi szinten értesülhetünk a Közel-Keleten zajló, több ezer éves ókori műemlékeket célzó terrorista támadásokról. Az Iszlám Állam által idealizált kalifátus-rendszer azonban nem tűr semmit, ami politeista és bálványimádó jelentést hordoz magában. Az érme másik oldala azonban azt mutatja, hogy ismét virágzik a Szíriából és Irakból származó műkincsek illegális kereskedelme. A transznacionális bűnszervezetekkel és a kulturális javak megőrzésével tehát egyaránt számolnia kell a nemzetközi közösségnek.

A válsághelyzet jogi és gazdasági körülményeit elemezve a számos válaszlépés lehetőségei közül az ICTY gyakorlatából is ismert kulturális genocídium-eszme megreformálása és az ENSZ Biztonsági Tanácsának szankciói jelenthetnének megoldást a de facto illegitim kormányzattal szemben.

Kulcsszavak: nemzetközi jog, kulturális örökség, terrorizmus, műkincsek, UNESCO, Iszlám Állam.

BEVEZETÉS

Napjainkban különösen fontos, hogy a világban előforduló kihívások és válsághelyzetek milyen módon fejthetik ki hatásukat, és a kritikus időszakokban maga a nemzetközi közösség milyen eszközökkel és intézkedésekkel élhet e jelenségek megfékezésére.

A közösségi médiában vezető helyet foglal el az Iraki és Levantei Iszlám Állam, közismertebb nevén az Iszlám Állam (a továbbiakban: ISIS) radikális terroristaszervezet mindennapos vérengzése és ténykedése a közel-keleti területeken, egy önálló vezetésű kalifátus-rendszer kiépítésének érdekében. Ennek egyik legfőbb indoka, hogy a médiapolitika és a tömegtájékoztatás a militáns propaganda egyik legmeghatározóbb szócsoveként funkcionál a XXI. században. A terrorizmus kommunikációja pedig erős, a széles nyilvánosságnak és társadalmi köröknek címzett üzenetek pedig a nemzetközi közösség negatív visszhangját idézik elő, és az együttes fellépés szükségességét sürgetik. Azonban most a nemzetközi közösségnek az emberi jogok védelmén túl, egy újonnan fenyegetett célcsoport védelmére kell megoldást találniuk: a kulturális örökségvédelem alatt álló, valamint a történelmi és régészeti szempontból is kiemelkedő műkincsekére. 2015 februárjában az ISIS közzétett egy videót az interneten, melyben a második legnagyobb iraki múzeum, a Mosul Múzeum ókori kincseit semmisítik meg, valamint ezt követően, szintén videofelvétellel reprezentálva rohanták le a közel 3000 éves asszír városok, Nimrud és Hatra történelmi helyszíneit. Legutóbb rövid ellenállást követően az ókori Szíria egyik legjelentősebb kulturális és kereskedelmi központját, Palmyra városát foglalták el az ISIS katonák, felbecsülhetetlen mértékű pusztítást végezve az örökségvédelmi területeken. E korántsem befejezett eseménysorozat volt a kiindulópontja egy olyan nemzetközi fellépésnek, melynek eszközei és lehetséges megoldásai jelenleg is napirenden vannak.

Dolgozatom célja, hogy a terjedelmi korlátokra tekintettel elemezzem az elmúlt hónapok ISIS által végbemenő kulturális pusztításait Irak és Szíria területén, bemutassam a terrorizmus és műkincs-felhasználás között fellelhető okozati összefüggéseket, összegezzem az eddig megvalósult válaszlépéseket a nemzetközi közösség oldaláról és lehetséges jogi megoldásokat sorakoztassak fel a probléma megoldására.

1. A KULTURÁLIS GENOCÍDIUM ÚJABB PÉLDÁJA?

Az első nyilvános, médiában is megjelent nyilatkozat a mosuli múzeumrongálást követően, az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO) főigazgatójához, Irina Bokovához fűződik. Bokova szerint „*Kulturális tisztogatás, a kulturális örökség tudatos lerombolása zajlik, melynek célkeresztjében az Irakban élő különböző közösségek állnak. (...) az Irakot sújtó kulturális tisztogatás semmit*

¹ A Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar jogász szakos hallgatója, aki tanulmányával a Batthyány Lajos Szakkollégium Batthyány-esszépályázatán különdíjban részesült.

és senkit nem kímél: az emberi életet, a kisebbségeket sújtja, és az emberiség több ezer éves kulturális örökségének szisztematikus pusztításával jár.”²

A kulturális tisztogatás, más néven kulturális genocídium kifejezés gyakorlati alkalmazása tulajdonképpen nem idegen a nemzetközi jog számára. A genocídium fogalmat Raphael Lemkin lengyel jogász 1944-ben vezette be a tudományos gondolkodásba.³ Az 1948-as genocídium egyezmény tervezetének II. cikkében⁴ még szerepelt a „*cultural genocide*” kifejezés, melyet Lemkin egy közösség kulturális értékének szisztematikus megsértéseként definiált,⁵ és a klauzula egyezményben való fenntartása során érvelésében kihangsúlyozta, miszerint ez jelenthetné a megoldást arra nézve, hogy védelemben részesítsenek olyan csoportokat is, amelyek nem tudnának létezni egy olyan morális és lelki közösséget formáló tudat nélkül, melyet saját kultúrájuk biztosít nekik.⁶ A tervezet főtítkári kommentárja is javaslatot tett egy olyan cikk beiktatására, amely tiltja a kulturális genocídiumot, többek között az anyanyelv használatának betiltását és a történelmi jelentőségű, valamint vallási műemlékek szisztematikus megsemmisítését és megrongálását.⁷ Az egyezmény végleges változatában egy igen szűk körű, restriktív genocídium-definíció került elfogadásra,⁸ melynek egyik jogpolitikai indoka az a hipotézis volt, mely szerint az egyezmény védelmének kiterjesztése a kulturális javakra csupán egy szükségtelen lépés lenne jogalkotói részről, ugyanis az egyezmény célja különböző kiemelt csoportok fizikai integritásának védelme,⁹ ezáltal pedig a fizikai, vagy akár a biológiai népirtás súlyossági fokát tekintve nem is hasonlítható össze egy kulturális tisztogatás esetleges következményeivel.

Ezt követően 1994-ben az ENSZ által közzétett, az őshonos népek védelméről szóló nyilatkozat tervezetének 7. cikke is felvetette a kulturális genocídium fogalmának alkalmazását, de az ENSZ Közgyűlése által végül 2007-ben elfogadott 61/295. számú határozatban a terminológia szövegbe foglalása – részben a precíz definíció hiánya miatt, – ismét elvetésre került.

A kulturális genocídium fogalmát a mai napig gyakran alkalmazzák egy-egy eset minősítése kapcsán, ugyanis az Irakban és Szíriában zajló, jelentős kulturális javak megsemmisítése nem egyedülálló a történelmünk során. 1959-ben Tibet kínai megszállását követően a tibeti kultúra fokozatos eltűnését lehetett nyomon követni, majd az 1966-ban kezdődő kínai kulturális forradalom több ezer tibeti kolostor pusztulását eredményezte,¹⁰ amelyet a szakirodalom kulturális tisztogatásként bélyegzett meg. 2015 júliusában pedig az ügyel évek óta érdemben foglalkozó kanadai Igazság és Megbékélés Bizottság nyilvánosságra hozta teljes jelentését, melyben kijelentették, hogy a kanadai hatóságok és az állammal szövetséges egyházak kulturális genocídiumot követtek el az őslakosság ellen, amikor több ezer indián gyermeket szakítottak el erőszakosan szüleitől, és küldtek távoli bentlakásos iskolákba, ahol szexuális, fizikai és mentális erőszaknak voltak kitéve annak eszközeként, hogy asszimilálják az őslakos népeket és lerombolják kultúrájukat.¹¹

A nemzetközi jogban alkalmazott genocídium-definíció kiterjesztésének megfontolása, reformja, és jogi keretek között történő rögzítése sürgető megoldásokat kíván. Az 1940-es években lefektetett „genocídium-eszme” a XXI. századra elérte azt a fokát, amikor az emberiség elleni bűncselekménynek kikiáltott népirt-

² UNESCO deplors ‘cultural cleansing’ of Iraq as armed extremists ransack Mosul libraries, elérhető: <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=49982#.Vcmp63Htmkp> (2015.08.14.).

³ LEMKIN, RAPHAEL: *Axis Rule on Occupied Europe: Laws of Occupation, Analysis of Government, Proposals for Redress*, 1944, Carnegie Endowment for International Peace, Washington D.C., 91. o.

⁴ SCHABAS, WILLIAM: Convention for the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, in *Audiovisual Library of International Law* (2008), elérhető: http://legal.un.org/avl/pdf/ha/cppcg/cppcg_e.pdf (2015.08.14.), 2. o.

⁵ ESHET, DAN: *Totally Unofficial: Raphael Lemkin and the Genocide Convention*, 2007, Facing History and Ourselves Foundation Inc, Brookline, 36. o.

⁶ LEMKIN: *i. m.* 90-95. o.

⁷ Draft Convention on the Crimes of Genocide, U.N. ESCOR, 5th Sess., U.N. Doc. E/447 (1947), elérhető: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%2078/volume-78-I-1021-English.pdf>, (2015.08.14.).

⁸ SHANY, YUVAL: The Road to the Genocide Convention and beyond, in. GAETA, PAOLA (szerk.): *The UN Genocide Convention - A commentary*, 2009, Oxford University Press, New York, 8-9. o.

⁹ LIPPMAN, MATTHEW: The 1948 Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide: Forty-Five Years Later, in *Temple International & Comparative Law Journal*, Vol. 8. No. 1. (1994), 38. o.

¹⁰ SAUTMAN, BARRY: „Cultural Genocide” and Tibet, in *Texas International Law Journal*, Vol. 38. No. 2. (2003), 183. o.

¹¹ The Truth and Reconciliation Commission of Canada: *Honouring the Truth, Reconciling for the Future* (2015), elérhető: http://www.trc.ca/websites/trcinstitution/File/2015/Honouring_the_Truth_Reconciling_for_the_Future_July_23_2015.pdf (2015.08.14.), 4. o.

tás fogalmi körébe beilleszthető a kulturális javaknak, mint az emberiség közös örökségének a védelme is. Ezen örökségek megtestesítik a Lamkin által is felvázolt morális és koherens közösségtudat esszenciáját, és az ehhez kapcsolódó elengedhetetlen nyelvi-kulturális, anyagi-szellemi és erkölcsi feltételek bármiféle, külső erők általi bomlasztása és lerombolása a népi történelmi és kulturális identitás összeomlását, végül pedig e támadott népcsoportok teljes ellehetetlenülését vonná maga után. Így tehát a nemzetközi jognak egy újr gondolt, kompromisszumon alapuló terminológiai reform-megoldásra van szüksége ahhoz, hogy megtegye az első lépést afelé, hogy megfékezze a világ háborús területein zajló mértéktelen pusztításokat.

2. A TERRORIZMUS ÉS A KULTURÁLIS JAVAK ÖSSZEFONÓDÁSA

A terrorizmus és a művészet egy lapon való említése nem is olyan szokatlan jelenség, ha az elmúlt évek eseményeit tekintjük át. Az 1969 és 2005 közötti években aktívan tevékenykedő radikális nacionalista eszméket valló Ír Köztársasági Hadsereg (IRA) – amelyet Nagy-Britannia illegális terrorszervezetként tartott nyilván – számtalan alkalommal fosztott ki ír magángyűjteményeket,¹² annak érdekében, hogy az ebből származó tárgyak eladásra kerüljenek a nemzetközi piacokon, vagy ír politikai foglyok kiszabadításának eszközeivé váljanak.¹³ Az ISIS közel-keleti pusztításait megelőzően az egyik legnagyobb horderejű, kulturális védett javakat célzó terroristatámadás az Afganisztánban található bámiján-völgyi Buddha szobrok tálib kormányzati haderők általi – főként vallási indíttatású – megsemmisítése volt 2001-ben. Ez volt az első olyan nemzetközi visszhangot kiváltó támadás, amelyet az UNESCO, mint az emberiség közös öröksége ellen elkövetett bűncselekményként bélyegzett meg, és sürgette az ENSZ Biztonsági Tanácsa által kiszabott széleskörű gazdasági szankciókon¹⁴ túlmenően, további célzott intézkedések megtételét a kulturális javak védelmének érdekében.¹⁵ A tálib megszállás alól felszabadult Afganisztánban lehetőség nyílt a szobrokat helyreállító restaurációs munkára, 2003-ban pedig az UNESCO világörökségi listájára kerültek a buddhista emléktörödékek.

Az ISIS jelenlegi tevékenysége pedig egy új fejezetet nyitott a terrorizmus és a nemzetközi műkincsvédelem történetében. A 2014-ben túlzott agresszivitásuk miatt Al-Kaidából kivált radikális iszlám eszméken alapuló terroristaszervezet több mint egy éves működése során meghódította az iraki és szír vidékek többségét, és a fennhatóságuk alatt álló területek nagysága folyamatosan növekszik.

¹² CHONAILL, SIOBHÁN NÍ – REDING, ANAÏS – VALERI, LORENZO: *Assessing the illegal trade in cultural property from a public policy perspective*, 2011, The Beit Robbery, RAND Europe, Santa Monica, 23. o.

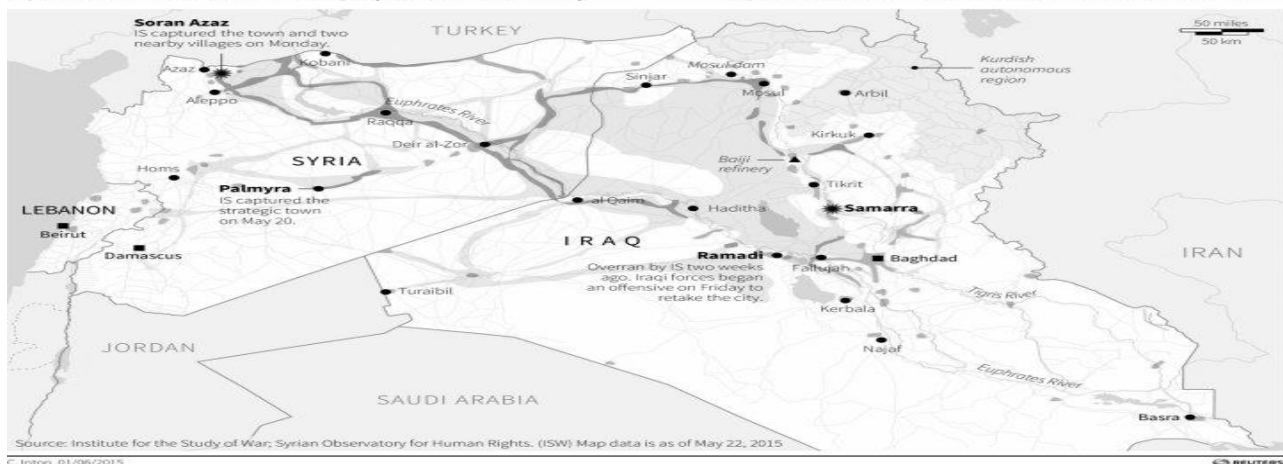
¹³ KERR, JOHN: *The securitization and policing of art theft in London*, (Unpublished Doctoral thesis), 2013, City University London, London, 32. o., elérhető: http://openaccess.city.ac.uk/2995/2/Kerr,_John.pdf, (2015.08.14.).

¹⁴ UN Security Council Resolution 1333, UN Press Release SC/6979, UN Security Council Resolution 1267 (1999) of 15 October 1999; Resolution 1333 (2000), adopted on 19 December 2000, Resolution 1363 (2001) of 30 July 2001.

¹⁵ FRANCONI, FRANCESCO – LENZERINI, FEDERICO: The Destruction of the Buddhas of Bamiyan and International Law, in *European Journal of International Law*, Vol. 14. No. 4. (2003), 621. o.

Islamic State control

Islamic State militants killed 38 policemen when it drove a tank rigged with explosives into a base south of the Iraqi city of Samarra on Monday.

1. térkép: Az ISIS támadási, irányítási és támogatási zónája.¹⁶

Hódításaik célja nem más, mint egy olyan önálló, erősen szervezett kalifátus-rendszer kialakítása, amely a feudális muszlim államberendezkedést jellemezte a VII. századtól kezdve egészen a X. századig. Önjelölt kalifájuk eszköze pedig a terror. A tiszta hitrendszer egy általuk elképzelt radikális formáját igyekeznek megvalósítani az uralkodó iszlám jogrendszer, a *sharia* direkt módon történő kiforgatásával, és sajátos interpretálásával.¹⁷ Ideológiájuk középpontjában a *szalafi-dzsihadista* elképzelés áll, mely alapján meg kell semmisíteni a fennálló korrump, elfajzott rezsimet, s ennek eszköze a hit érdekében kifejtett erőfeszítés.¹⁸ Ennek eredményeként hitbéli hovatartozásra tekintet nélkül hajtanak végre vahabista indíttatású fegyveres merényleteket és robbantásokat vallási központok környékén és attól távol eső helyeken, rögtönítélő bírósági rendszert alkalmaznak, és már több százezer nő és gyermek esett áldozatul a szexuális kizsákmányolásnak és erőszaknak. Drasztikus módszereiknek legfőbb célja pedig egy nagy jövő előtt álló, politikailag erős, purifikált Iszlám Állam megvalósulhasson.

2. térkép: A Szíriában és Irakban kiemelkedő fontosságú, kulturális örökségvédelmi listán szereplő városok földrajzi elhelyezkedése.¹⁹

Az emberi áldozatokon túl azonban az ISIS új célpontjai, a kulturális örökségek megsemmisítése is nagy veszélyeket hordoz magában, amellyel a nemzetközi közösségnek számolnia kell. A jelenleg zajló, széleskörű ikonoklasmus destruktív ideológiája a dzsihadista mozgalom egyik fő mozgatórugója: megsem-

¹⁶ Forrás: Syrian Observatory for Human Rights, 2015. május 22., elérhető: www.nytimes.com (2015.07.22.).

¹⁷ AL-DAWOODY, AHMED: ISIS and its Brutality Under Islamic Law, in *Kansai University Review of Law and Politics*, No. 36. (2015), 106. o.

¹⁸ GERGES, FAWAZ: ISIS and the Third Wave of Jihadism, in *Current History*, Vol. 112. No. 12. (2014), 341. o.

¹⁹ Forrás: New York Times, 2015. július 1., elérhető: www.nytimes.com (2015.07.22.).

misíteni mindent, ami az iszlám ellen való politeista, eretnek és bálványimádó jelentést hordoz magában. Valamint tulajdonképpen bármit, ami az útjukba kerül.²⁰ Így következett be az elmúlt hónapokban több kulturális örökségvédelmi listán szereplő szír város, Palmyra és Aleppo fegyveres elfoglalása, valamint Irak területén Hatra és Assur városok kulturális kincseinek megsemmisítése. Ezeken felül pedig több száz vallástörténeti, bibliai kötődésű várost, köztük Mosult és Nimrudot is fennhatóságuk alá vonták az Iszlám Állam fegyveres erői. A műkincseken túl azonban mecsetek, könyvtárak, tudományos intézetek és iskolák is vesztélyben vannak.

A kulturális javak megsemmisítésének mögöttes vallási tartalma azonban csak az érme egyik oldala, ugyanis az ISIS-hez hasonló, transznacionális bünszervezetek egyik legtipikusabb haszonszerzési formája az illegális műkincs és műtárgy-kereskedelem, amely az illegális bevételi források rangsorában a második helyet foglalja el az olajból származó jövedelmek után. A terroristák és fosztogatók ugyanis opportunisták. Tudva lévén, hogy – csakúgy, mint más terroristaszervezetek – az ISIS jövedelmének nagy része különböző illegális tevékenységekből származik, ezáltal meglepő lenne, ha épp a világ harmadik legnagyobb illegális piacának ne lenne részese, főleg abban a régióban, amely otthont ad a világ legősibb és legértékesebb kulturális javainak. A Nemzetközi Pénzügyi Akciócsoport (FATF) februári jelentése alapján az ISIS jelenleg kétféle módon profitál az ellopott műtárgyakból. Egyrészt továbbértékesítik őket a feketepiacon, másrészt pedig megadóztatják azokat a kereskedőket, akik az ISIS fennhatósága alatt álló területeken keresztül szállítják illegális áruikat.²¹ Az így kialakult kereskedelmi hálózat pedig óriási profitot teremt, melyet önmaguk finanszírozására fordítanak, ezáltal fegyverekhez és támogatókhoz jutnak. A szakirodalomban az illegális műkincs-kereskedelem négy fázisát nevesítik:

- I. a rablás elkövetése, leggyakrabban helybéli, megélhetési bűnözők által;
- II. szervezett nemzetközi hálózatokon keresztül történő kereskedelem a forrástól egészen a célállomás országokig;
- III. az illegális műtárgyak „tisztára mosása”, amikor hamis eredetigazolás készül;
- IV. végül pedig a tárgyak a legális piacra kerülnek.²²

A folyamat végén tehát transznacionális összeköttetésben álló forgalmazók teremtik meg a kapcsolatot a legális és illegális piac között. A Nemzetközi Kereskedelmi Központ (ITC) adatai alapján²³ már 2011 és 2013 között is megfigyelhető volt az a tendencia, hogy a Szíriából Egyesült Államokba importált műkincsek igazolt dollárértéke 134%-os növekedést mutatott, míg a be nem vallott műtárgyak értéke az évi 100 millió dollárt is meghaladhatja. Hasonlóképpen alakul az Irak területéről importált régiségek dollárértéke, amely ugyanezen intervallumban közel 673%-os emelkedést mutatott.

	2011	2012	2013	Százalékos változás 2012 - 2013
	Aktuális dollárérték (\$)			
Szíriai Arab Köztársaság	4,141,235	4,714,962	11,000,869	133.3%
Irak	2,832,384	585,682	4,523,126	672.3%

1. táblázat: 100 éves kort meghaladó műtárgyak Egyesült Államokba való importálásának dollárértéke.²⁴

²⁰ Hasonló ideológia élt a II. világháború során a náci Németországban, ahol az 1930-as években a propagandaminisztérium listát készített az „elfajzott művészethez” sorolt alkotók munkáiból, melyek nagy részét később eladták, vagy megsemmisítették. A különbség, hogy míg az ISIS egy létező vallás elferdített értelmezésének megszallottja, addig a náci ideológia egy sajátos pseudo-spirituális felsőbbrendűségi eszméket vallott.

²¹ Financial Action Task Force (FATF): Financing of the Terrorist Organisation Islamic State in Iraq and the Levant (ISIL) 2015. február, 17. o. Elérhető: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Financing-of-the-terrorist-organisation-ISIL.pdf> (2015.08.11.).

²² CAMPBELL, PETER B.: The Illicit Antiquities Trade as a Transnational Criminal Network: Characterizing and Anticipating Trafficking in Cultural Heritage, in *International Journal of Cultural Property*, Vol. 20. Issue 2. (2013), 116. o.

²³ ST. HILAIRE, RICK: *Conflict and the Heritage Trade: Rise in U.S. Imports of Middle East*, elérhető: <http://culturalheritagelawyer.blogspot.hu/2014/10/conflict-and-heritage-trade-rise-in-us.html> (2015.08.14.).

²⁴ Számadatok forrása: <http://comtrade.un.org/> (2015.08.14.).

A lopott műkincsek eladásából származó bevételek felhasználási célja már legalább 10 éve jelen van a köztudatban. 2005-ben az éves Interpol konferencián²⁵ kerültek nyilvánosságra olyan bizonyítékok, melyek alátámasztották a terrorizmusfinanszírozás aktuális és lehetséges metodikáját, amely listán a műkincsek illegális eladása, mint jövedelemszerzési forrás a harmadik helyen szerepelt a drog- és fegyverkereskedelem után. Felvetődik a kérdés, hogy ha közel 10 éve ismert a terrorizmusfinanszírozás eme forrása, a médiában miért csak most került reflektorfénybe? Az elmúlt hónapokban több olyan grandiózus, az ISIS által közétett képromboló felvétel került nyilvánosságra, amelyre a nemzetközi közösség elsősorban a figyelemfelkeltés eszközével reagált. A széles médianyilvánosságban – mely egyaránt az ISIS egyik legmeghatározóbb kommunikációs csatornája – sorra jelentek meg politikai vezetők, valamint nemzetközi szervezetek és több kulturális vonatkozású, nem-kormányközi szervezet képviselőinek nyilatkozatai, melyek globális összefogásra hívják fel a világ országait.

A fennálló válsághelyzet fontosságát az is mutatja, hogy már a nemzetközi jog szintjén is rövid időn belül kezdetét vette a jövőben megoldásként szolgálható jogi keretrendszer kialakítása, azonban ez egyelőre közel sem elegendő a probléma rövidtávú, regionális szintű kiküszöbölésére a válság gócpontjaiban, vagyis a Közel-Kelet vidékén.

3. NEMZETKÖZI VÁLASZLÉPÉSEK

Első lépésként az ENSZ Biztonsági Tanácsa februárban elfogadta 2199. számú határozatát,²⁶ amely a Szíriában és Irakban zajló kulturális örökségek pusztításának megakadályozására fókuszál. A Tanács felhívja a tagállamok figyelmét, hogy tegyenek meg minden szükséges lépést annak megfékezésére, hogy a terrorista-szervezetek – főképp az ISIS, Al-Mushra Font és más, Al Qaedához köthető csoportok – az illegális műkincs kereskedelem útján juthassanak bevételi forráshoz. A határozat 17. cikke előírja az UNESCO-val és más, az ügyben releváns nemzetközi szervezetekkel (pl. Interpol) való kooperációt, valamint *ex tunc* hatálylyal rögzíti az Irakból 1990. augusztus 6-át követően, Szíriából pedig a 2011. március 15-e után illegálisan elszállított, kiemelkedő történelmi, régészeti és vallási jelentőséggel bíró műkincsek kereskedelmének tilalmát. A határozat alapvetően a kulturális örökség védelmének általános irányvonalait rögzíti, azonban jogalként szolgál a nemzetközi szankciók és más kötelező erejű intézkedések meghozatalára és kiszabására annak érdekében, hogy visszaszorítsák a terrorizmusfinanszírozás jelenlegi mechanizmusát.

A piac tisztaságának megóvása érdekében a „Ne árulj, ne vásárolj. Ez is egy megoldás.”²⁷ jelmondatot igyekeznek követni, vagyis az Irakból és Szíriából származó műkincsek értékesítésének teljes betiltását, valamint a jelenleg még piacon szereplő tárgyak eredetének teljes átvilágítását annak érdekében, hogy a származási országok beazonosíthatók legyenek.

Miután pontos adatok szolgálnak a kulturális javak, valamint a terrorizmus és pénzmosás intézményeinek kapcsolatára az elmúlt évekből, a műgyűjtők legnagyobb közösségei – a múzeumok – is tettek már lépéseket a válsághelyzet kezelésére. A Múzeumok Nemzetközi Tanácsa (ICOM) 2013-ban tett közé egy Vörös Listát, amely a veszéllyel fenyegetett szír kulturális kincsek részletes ismertetését tartalmazza, ez év júniusában pedig a lista kiegészítésre került az iraki műtárgyakkal is.²⁸ Mindez preventív lehetőségként szolgálhat ahhoz, hogy ha bármilyen veszélyeztetett műtárgy a piacra kerül, akkor időben felismerjék azokat, melyeket történelmi helyszínről vagy múzeumokból illegálisan eltulajdonítottak, így e tárgyak eladása – kellő körültekintés mellett – a piacon megakadályozható lehet. Remélhetőleg már a gyűjtők is korán felismerik a kétes eredetű műtárgyakat, és vásárlásaik révén nem gyarapítják az ISIS forrásait.

²⁵ Interpol Conference in Lyon on stolen works of art (2005). The Role of INTERPOL in the Fight against the illicit Trafficking in Cultural Property, elérhető: http://www.beniculturali.it/mibac/export/UfficioStudi/sito-UfficioStudi/Contenuti/Archivio-Newsletter/Archivio/2010/Newsletter-visualizza_asset.html_537139768.html (2015.08.14.).

²⁶ Resolution 2199 (2015), United Nations Security Council.

²⁷ Steering Clear of ISIS Loot: Don't Buy, Apply Strict Due Diligence, elérhető: <http://culturalheritagelawyer.blogspot.hu/2015/07/steering-clear-of-isis-loot-dont-buy.html> (2015.08.14.).

²⁸ Emergency Red List of Syrian Cultural Objects at Risk, elérhető: http://icom.museum/fileadmin/user_upload/images/Redlists/Syria/ERL_SYRIE_EN.pdf (2015.08.14.); Emergency Red List of Iraqi Cultural Objects at Risk, elérhető: http://icom.museum/fileadmin/user_upload/pdf/Press_Releases/Red_List_Iraq_EN_2015.pdf (2015.08.14.).

A válsághelyzet kezelése azonban nem csak nemzetközi, de regionális szinten is megkezdődött. 2015 májusában a közel-keleti és észak-afrikai országok²⁹ (a továbbiakban: MENA) által szervezett konferencián került kihirdetésre a Kairói Nyilatkozat,³⁰ amely egy regionális akciótervet vázolt fel a résztvevő országok számára. Többek között egy magas szintű MENA munkacsoport létrehozása a cél, amely koordinálná a regionális és nemzetközi törekvéseket, valamint széleskörű figyelemfelkeltő kampányt indítana a feketepiaci kereskedelem ellen. Annak ellenére, hogy a MENA régióban az egyik legkiterjedtebb az illegális műkincs-kereskedelem, ez volt az első olyan alkalom, amikor az érintett államok nemzetközi találkozót hívtak össze a válságkezelésre.

Nem sokkal később az UNESCO Világörökség Bizottsága 2015. június 29-én tartotta 39. ülését, melyen elfogadásra került a Bonni Nyilatkozat.³¹ Ez a nyilatkozat tulajdonképpen egy felhívás a nemzetközi közösség és a civil társadalom számára egyaránt, miszerint a globális probléma globális megoldását sürget. Fő céljuk a minél szélesebb körű, hatékonyságot eredményező nemzetközi részvétel a kulturális örökségek megsemmisítésének megakadályozása érdekében. A stratégia központi eleme, hogy mobilizáljanak több, a kulturális javakkal foglalkozó nem kormányközi intézményt, valamint rendőrségi szerveket, kormányzatokat, a civil társadalmat és a médiát.

Az összefogás folyamata tehát beteljesedni látszik, azonban a nemzetközi közösség összefogása csupán az első lépcsőfok. Az eredményesség csak azon múlik, hogy mennyire valósítható meg egy jogi eszközrendszer, amely orvosolhatja eme példátlan pusztításokat. A legkézenfekvőbb megoldásnak a nemzetközi szankciók kiszabása tűnik, de az implementált szankciók kötelező ereje egymagában még kevés, lévén, hogy jelenleg is több olyan az ENSZ Biztonsági Tanácsa által hozott ellenintézkedés létezik, mely implementálást mai napig több ország elmulasztotta, és kérdés, hogy a jelen helyzetre vonatkoztatva egyáltalán van-e nemzetközi jogi alapja a szankciók kiszabásának.

4. LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK

A nemzetközi jog tipikus eszköze a nemzetközi kötelezettségek megszegésének orvoslására az ellenintézkedések alkalmazása. Amikor egy bizonyos ellenintézkedés kollektív szinten kerül elfogadásra – például egy nemzetközi szervezet alapokmányának kontextusában –, azt úgy kell tekintenünk, mint a nemzetközi közösség egésze által elfogadott negatív tartalommal bíró normát, amelyet szankcióként definiálnak. Ahhoz, hogy egy kötelezettségszegés orvoslására nemzetközi szankciót alkalmazhassanak, két feltétel együttes léte szükséges. Egyrészt a nemzetközi jog alanyiségének való megfelelés, másrészt pedig a szankciónak megfelelő jogi alappal kell bírnia a nemzetközi jog rendszerében. A kérdés, hogy az Iszlám Állam szempontjából teljesülhet-e ez a két feltétel.

A nemzetközi jog tipikus alanyai az államok. A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy a koncepció, mely szerint a szankciók címzettjei az államok, a területi szuverenitás tényleges létén alapszik, mely után csupán másodlagos szempontként vehető figyelembe az, hogy a formális államismerés ténye megtörtént-e vagy sem. A legmegfelelőbb példa erre Dél-Rhodézia³² esete, amikor az ENSZ Biztonsági Tanácsa szankciókat fogantatott, a magát önállónak és függetlennek kikiáltó rhodéziai kormányzattal szemben, ahol az apartheid bűncselekménye jelentett nagyfokú fenyegetést. A nemzetközi közösség általi államelismerés hiányában,³³ leginkább lázadóként tartották számon, mintsem egy törvényes kormányzat megtestesítőjeként, de a szankciók kiszabására továbbra is, egészen 1980-ig sor került, ezt követően nyerte el Zimbabwe a függetlenségét. Ezen tényeket alapul véve a *de facto* kormányzat létezésének a feltétele – és egy ilyen tényleges *de facto*, ám illegitim kormányzat jelenléte – nem kellene, hogy gátat szabjon annak, hogy a nemzetközi közösség szankciókkal éljen az Iszlám Állam ellen, amely lassan Szíria területének közel 60%-ára kiterjeszti fennhatóságát. Elegendő feltételként szolgálhat a tényleges szuverenitás ténye a veszélyeztetett és szankcionálni kívánt terü-

²⁹ Egyiptom, Irak, Jordánia, Kuvait, Libanon, Líbia, Omán, Szaúd-Arábia, Szudán és az Egyesült Arab Emírátsok.

³⁰ The Cairo Declaration Released in Cairo, Egypt, May 14, 2015, elérhető: <http://www.mei.edu/sites/default/files/publications/CairoDeclaration.pdf> (2015.08.14.).

³¹ Launch of global Unite for Heritage Coalition in Bonn, elérhető: <http://whc.unesco.org/en/news/1303/> (2015.08.14.).

³² MINTER, WILLIAM – SCHMID ELIZABETH: When Sanctions Worked: The Case of Rhodesia Reexamined, in *African Affairs*, Vol. 87. No. 347. (1988), 212. o.

³³ Resolution 216 (1965), United Nations Security Council, 1. cikk.

leteken, függetlenül attól, hogy a nemzetközi közösség általi államelismerés megtörtént-e vagy sem, ahogy ez Dél-Rhodézia esetében is egy akceptált lépés volt a nemzetközi közösség részéről.

A második feltétel vizsgálatánál azt szükséges áttekintetni, hogy lehet-e valós jogalapja egy szankciónak a kulturális javak szisztematikus megsértése esetén. A nemzetközi jog számos egyezménye foglalkozik a kulturális javak védelmével, a jelen dolgozatban tárgyalt ügy kapcsán pedig három egyezmény kerül kiemelésre:

- Hágai egyezmény (1954) a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelméről, és az ehhez csatolt, a kulturális javak háború idején megszállott területről való kivitelének tilalma tárgyában hozott jegyzőkönyv;
- UNESCO Egyezmény a kulturális javak jogtalan behozatalának, kivitelének és tulajdona jogtalan átruházásának megakadályozását és megelőzését szolgáló eszközökről (1970);
- UNESCO Egyezmény a világ kulturális és természeti örökségének védelméről (1972).

Mind Irak, mind pedig a Szíriai Arab Köztársaság ratifikálták ezen dokumentumokat, amelynek következtében a nemzetközi jogi kötelezettségszegések orvoslására biztosított szankciók megfelelő jogi alapot nyerhetnek. Az 1954-es hágai egyezmény preambuluma³⁴ általános jelleggel rögzíti a kulturális javak globális védelmének relevanciáját:

„(...) abban a meggyőződésben, hogy a kulturális javakban okozott károk, bármely nép tulajdonát is képezik ezek a javak, az egész emberiség kulturális örökségének megkárosítását jelentik, minthogy mindegyik nép hozzájárult a világ kultúrájához; tekintettel arra, hogy a kulturális örökség megóvásának a világ összes népei számára nagy jelentősége van és ezen örökség nemzetközi védelmének biztosítása szükséges; (...)”

Az egyezmény létrehozásának legfőbb célja egy hatásos, együttműködésen alapuló nemzetközi jogszabálykeret megalkotása volt. Definiálja a kulturális javak fogalmkörét, és előmozdítja, hogy nem nemzetközi jellegű fegyveres konfliktusok során – mint amely jelenleg Szíriában is megfigyelhető – az egyezmény alapvető rendelkezéseit a részes államok tiszteletben tartásuk, és elősegítsék a kulturális javak kímélését (4. cikk (1) bek.). A cikk (2) bekezdése szerint az eltérés csak abban az esetben lehetséges, ha az eltérést elháríthatatlan katonai szükségesség követeli meg. Az „elháríthatatlan katonai szükségesség” megfelelő megállapításához egy hatáskörrel rendelkező nemzetközi törvényszék iránymutatása jelenthetne megoldást.

A felsorolt egyezmények döntően nagyszámú részes államot tudhatnak magukénak, így felvetődhet a kérdés, hogy létezik-e egy *opinio iuris* gyakorlat, a kulturális örökség védelme iránti elhivatottságra, mint kiemelkedő fontosságú érdekre, ha a kulturális javak fenyegetettségének helyszínén fegyveres konfliktusok zajlanak. Erre azonban aligha találunk konkrét példát a jelenlegi gyakorlatban. A fentebb említett 1954-es hágai egyezményen túlmenően pedig az 1949-es genfi egyezményhez csatolt 1977. évi I. Kiegészítő Jegyzőkönyv 53. cikkének³⁵ részletszabályai is külön nevesítik a kulturális javak védelmét:

„A kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelmére Hágában 1954. május 14-én kötött Egyezmény és más vonatkozó nemzetközi okmányok rendelkezéseinek érintetlenül hagyásával tilos:

- a) a népek kulturális, vagy szellemi örökségét képező műemlékek, művészeti alkotások, vagy kegyhelyek ellen ellenséges cselekményeket folytatni;
- b) az ilyen javakat katonai erőfeszítések támogatására felhasználni;
- c) az ilyen javak ellen megtorló intézkedéseket fogantatni.”

Mi több, a Volt Jugoszláviával Foglalkozó Nemzetközi Büntető Törvényszék (a továbbiakban: ICTY) státútumában³⁶ a 3. cikk d.) pont alapján a háborús jog és szokások megsértését jelenti „a vallási, jótékonyági és oktatási, a művészeti és tudományos célokra rendelt intézmények, történelmi emlékek, műtárgyak és tudományos termékek elkobzása, lerombolása vagy szándékos megkárosítása.” Az ICTY ítélkezési gyakorlatában

³⁴ A kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában, Hágában 1954. évi május hó 14. napján kelt nemzetközi egyezmény, valamint az ahhoz csatolt jegyzőkönyv (a kulturális javak háború idején megszállott területről való kivitelének tilalma tárgyában) kihirdetéséről szóló 1957. évi 14. törvényerejű rendelet.

³⁵ Az 1949. augusztus 12-én kötött genfi egyezményeket kiegészítő és a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló Jegyzőkönyv, 53. cikk.

³⁶ A volt Jugoszlávia területén elkövetett, a nemzetközi humanitárius jogot súlyosan sértő cselekmények megbüntetésére létrehozott Nemzetközi Törvényszék Alapokmányából fakadó kötelezettségek végrehajtásáról szóló 1996. évi XXXIX. törvény.

találhatjuk meg azokat az eseteket is – például a *Kordic és Cerkez-ügy* (2001),³⁷ vagy a *Strugar-ügy* (2005)³⁸ – amelyek a kulturális örökség védelmének megsértését emberiség elleni bűncselekmények kategóriájába sorolják.

2013-ban felvetődött egy Szíriai Rendkívüli Törvényszék felállítása, amely kifejezetten a Szíria területén elkövetett emberiség elleni és háborús bűncselekményeket vizsgálná. A *Chautauqua Blueprint* (a továbbiakban: a Tervezet) koncepciója azonban hézagos és pontatlan, emiatt a gyakorlati alkalmazása akadályokba ütközne. Egyrészt a Tervezet szerint a kulturális épületek elleni közvetlen támadás nem tekinthető háborús bűncselekménynek, ha katonai célokra használják fel azokat.³⁹ Így tehát a Crac de Chevaliers lebombázása és részleges lerombolása büntetlenül maradna, ugyanis szír lázadók foglalták el az épületet, mely katonai taktikai előnyt jelentett a támadás során, tehát katonai objektumként használták a fegyveres harc során. Másrészt nem sorakoztatja fel az összes kulturális javakkal szemben elkövethető bűncselekményeket, például nem rögzíti a kulturális javak fosztogatásának büntetethezességét. A szövegtervezet korrektúrája és újragondolása megfontolandó lenne a következetesebb joggyakorlás érdekében.

A lehetőségek tehát adottak, a nemzetközi közösség részéről pedig gyors és produktív megoldások szükségeltetnek ahhoz, hogy az ISIS általi mérhetetlen pusztítást megfékezzék, de legalábbis óvintézkedéseket tegyenek a közelgő veszélyek elhárítására a közel-keleti válságövezetben. A XXI. században nem szabad megengednünk, hogy az emberiség bölcsőjét olyan erők ringassák, amelyek az évezredekre visszanyúló történelmi örökség megsemmisítését célozzák, mert mint tudjuk, nem szimplán ócska kövekről van szó.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] AL-DAWOODY, AHMED: ISIS and its Brutality Under Islamic Law, in *Kansai University Review of Law and Politics*, No. 36. (2015), 101–117. o.
- [2] CAMPBELL, PETER B.: The Illicit Antiquities Trade as a Transnational Criminal Network: Characterizing and Anticipating Trafficking in Cultural Heritage, in *International Journal of Cultural Property*, Vol. 20. Issue 2. (2013), 113–153. o.
- [3] CHONAILL, SIOBHÁN NÍ – REDING, ANAÏS – VALERI, LORENZO: *Assessing the illegal trade in cultural property from a public policy perspective*, 2011, The Beit Robbery, RAND Europe.
- [4] ESHET, DAN: *Totally Unofficial: Raphael Lemkin and the Genocide Convention*, 2007, Facing History and Ourselves Foundation Inc, Brookline.
- [5] FRANCIONI, FRANCESCO – LENZERINI, FEDERICO: The Destruction of the Buddhas of Bamiyan and International Law, in *European Journal of International Law*, Vol. 14. No. 4. (2003), 619–651. o.
- [6] GERGES, FAWAZ: ISIS and the Third Wave of Jihadism, in *Current History*, Vol. 112. No. 12. (2014), 339–343. o.
- [7] LEMKIN, RAPHAEL: *Axis Rule om Occupied Europe: Laws of Occupation, Analysis of Government, Proposals for Redress*, 1944, Carnegie Endowment for International Peace, Washington D.C.
- [8] LIPPMANN, MATTHEW: The 1948 Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide: Forty-Five Years Later, in *Temple International & Comparative Law Journal*, Vol. 8. No. 1. (1994), 1–84. o.
- [9] MINTER, WILLIAM – SCHMID, ELIZABETH: When Sanctions Worked: The Case of Rhodesia Reexamined, in *African Affairs*, Vol. 87. No. 347. (1988), 207–238. o.
- [10] SAUTMAN, BARRY: „Cultural Genocide” and Tibet, in *Texas International Law Journal*, Vol. 38. No. 2. (2003), 174–248. o.
- [11] SHANY, YUVAL: The Road to the Genocide Convention and beyond, in GAETA, PAOLA (szerk.): *The UN Genocide Convention - A commentary*, 2009, Oxford University Press, New York, 3–26. o.

³⁷ ICTY IT-95-14/2-T, Kordic and Cerkez; 206. pont, 2001. február 26., elérhető: http://www.icty.org/x/cases/kordic_cerkez/tjug/en/kor-tj010226e.pdf (2015.08.14.).

³⁸ ICTY IT-01-42-T, Strugar; 329. pont, 2005. január 31., elérhető: <http://www.icty.org/x/cases/strugar/tjug/en/str-tj050131e.pdf> (2015.08.14.).

³⁹ Chautauqua Blueprint (2013), 20. cikk, b.) bekezdés, 2. pont., elérhető: <http://insct.syr.edu/wp-content/uploads/2013/09/Chautauqua-Blueprint1.pdf> (2015.08.14.).

FELHASZNÁLT INTERNETES FORRÁSOK

- [1] Chautauqua Blueprint (2013), elérhető: [http://insct.syr.edu/wp-content/uploads/2013/09/Chautauqua-Blue print1.pdf](http://insct.syr.edu/wp-content/uploads/2013/09/Chautauqua-Blue_print1.pdf) (2015.08.14.).
- [2] Draft Convention on the Crimes of Genocide, U.N. ESCOR, 5th Sess., U.N. Doc. E/447 (1947), elérhető: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%2078/volume-78-I-1021-English.pdf> (2015.08.14.).
- [3] Emergency Red List of Iraqi Cultural Objects at Risk, elérhető: http://icom.museum/fileadmin/user_upload/pdf/Press_Releases/Red_List_Iraq_EN_2015.pdf (2015.08.14.).
- [4] Emergency Red List of Syrian Cultural Objects at Risk, elérhető: http://icom.museum/fileadmin/user_upload/images/Redlists/Syria/ERL_SYRIE_EN.pdf (2015.08.14.).
- [5] Financial Action Task Force (FATF): Financing of the Terrorist Organisation Islamic State in Iraq and the Levant (ISIL) 2015. február, elérhető: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Financing-of-the-terrorist-organisation-ISIL.pdf> (2015.08.14.).
- [6] ICTY IT-95-14/2-T, Kordic and Cerkez, 2001. február 26., elérhető: http://www.icty.org/x/cases/kordic_cerkez/tjug/en/kor-tj010226e.pdf (2015.08.14.).
- [7] ICTY IT-01-42-T, Strugar, 2005. január 31., elérhető: <http://www.icty.org/x/cases/strugar/tjug/en/str-tj050131e.pdf> (2015.08.14.).
- [8] Interpol Conference in Lyon on stolen works of art (2005) The Role of INTERPOL in the Fight against the illicit Trafficking in Cultural Property, elérhető: http://www.beniculturali.it/mibac/export/UfficioStudi/sito-UfficioStudi/Contenuti/Archivio-Newsletter/Archivio/2010/Newsletter-2/visualizza_asset.html_537139768.html (2015.08.14.).
- [9] KERR, JOHN: The securitization and policing of art theft in London, (Unpublished Doctoral thesis), 2013, City University London, London. Elérhető: http://openaccess.city.ac.uk/2995/2/Kerr_John.pdf (2015.08.14.).
- [10] Launch of global Unite for Heritage Coalition in Bonn. Elérhető: <http://whc.unesco.org/en/news/1303/> (2015.08.14.).
- [11] Resolution 2199 (2015), United Nations Security Council.
- [12] Resolution 216 (1965), United Nations Security Council
- [13] UNESCO deplores 'cultural cleansing' of Iraq as armed extremists ransack Mosul libraries, elérhető: <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=49982#.Vcmp63Htmkp> (2015.08.14.).
- [14] SCHABAS, WILLIAM: Convention for the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, 2008, Audiovisual Library of International Law, elérhető: http://legal.un.org/avl/pdf/ha/cppcg/cppcg_e.pdf (2015.08.14.).
- [15] ST. HILAIRE, RICK: Conflict and the Heritage Trade: Rise in U.S. Imports of Middle East, elérhető: <http://culturalheritagelawyer.blogspot.hu/2014/10/conflict-and-heritage-trade-rise-in-us.html> (2015.08.14.).
- [16] Steering Clear of ISIS Loot: Don't Buy, Apply Strict Due Diligence, elérhető: <http://culturalheritagelawyer.blogspot.hu/2015/07/steering-clear-of-isis-loot-dont-buy.html> (2015.08.14.).
- [17] The Cairo Declaration Released in Cairo, Egypt, May 14, 2015. Elérhető: <http://www.mei.edu/sites/default/files/publications/CairoDeclaration.pdf> (2015.08.14.).
- [18] The Truth and Reconciliation Commission of Canada: *Honouring the Truth, Reconciling for the Future*, 2015. Elérhető: http://www.trc.ca/websites/trcinstitution/File/2015/Honouring_the_Truth_Reconciling_for_the_Future_July_23_2015.pdf (2015.08.14.).